

VAN TWEEËN EEN. OVER CULTUURVERANDERING

Serie Zomerdiensten

Er zijn twee redenen dat het riskant is om teksten uit het Evangelie van Thomas te bespreken vanaf dit podium. De eerste is dat het om apocriefe teksten gaat en die worden vrijwel nooit besproken in de Dominicus. Maar goed, in de zomervieringen mogen er ook niet-bijbelse geschriften behandeld worden. De tweede reden is dat er in de tweede tekst nogal vrouwonvriendelijke dingen staan. Het is bijna vloeken in de Dominicus, want als er ergens een plek is waar vrouwen gelijkwaardig zijn aan mannen dan is het hier. Niet alleen vanaf het podium en bij het delen van brood en wijn, maar ook bij de studiegroepen en het schoonmaken van de wc's. Maar ik ken de Dominicus ook lang genoeg als een ruimte waar geluiden mogen klinken die kritisch onderzocht kunnen worden. Dus ik durf het wel aan.

Als antropoloog en als spiritueel zoeker ga ik direct op het puntje van mijn stoel zitten als ik iets hoor over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Het masculiene en het feminiene fascineren me al heel lang en dat kreeg een boost door een boek van Hans Stolp over Maria Magdalena eind jaren negentig. In 2001 kwam daar de detective De Da Vinci Code van Dan Brown nog eens overheen. Ondanks dat dit boek in de categorie fictie valt, gaf het eerherstel dat Maria Magdalena hierin krijgt mij een wonderlijk gevoel van: dit klopt. De erkenning van Maria Magdalena leek eindelijk een erkenning van de positie van de vrouw in de kerk te betekenen en een streep te halen door de alleenheerschappij die mannen er eeuwenlang hebben opgeëist.

Maar er is meer aan de hand. Want de erkenning van de vrouw is niet hetzelfde als de erkenning van het vrouwelijke. Het vrouwelijke en het mannelijke zijn termen die breder zijn dan ze lijken. Als ik hier vijftien jaar geleden in een groep over begon was er altijd wel iemand die fel riep: ja maar, je kunt niet zeggen dat er typisch vrouwelijke eigenschappen bestaan! Tegenwoordig zijn de reacties wat genuanceerder. Dat komt denk ik omdat veel mensen bekend zijn geraakt met de begrippen yin en yang, die ook staan voor vrouwelijkheid en mannelijkheid.

Het yin-en-yang-symbool illustreert twee tegenpolen met karakteristieke eigenschappen. Je kunt dus wél spreken over stereotyperingen. Ratio en verstand zijn typisch mannelijke eigenschappen en gevoel en intuïtie zijn typisch vrouwelijk, maar ze komen bij zowel mannen als vrouwen voor. Zo zijn er dus talloos veel 'typisch vrouwelijke eigenschappen', maar die zijn niet 'typisch voor vrouwen'. Bij hen zijn ze vaak wel zichtbaarder. Bij feminiene mannen komen ze ook meer aan de oppervlakte. Net als yin en yang kun je het vrouwelijke en het mannelijke dus beschouwen als twee grote gemene delers van fundamentele tegenpolen: gevoel en verstand, binnenkant en buitenkant, loslaten en vasthouden... Ze worden daarom ook wel de oerprincipes van dualiteit genoemd.

In het evangelie van Thomas heeft Jezus het ook over tegenpolen als hij zegt dat we de twee tot één moeten maken, de buitenkant als de binnenkant en de binnenkant als de buitenkant. Bedoelt hij daarmee dat we het mannelijke en vrouwelijke oerprincipe met elkaar moeten verenigen? En wat betekent dat dan?

Als je kijkt naar de parallel die hij trekt met kinderen die zogen, dan lijkt het te gaan over non-dualiteit, over het ervaren van eenheid. Een zogend kind, een baby, voelt zich nog één met de moeder. Het heeft nog geen besef van dualiteit, van tweeheid, van goed en kwaad. Dat ontstaat pas als het opgroeit en beseft dat het zich onderscheidt van iemand anders. Als we worden als een zogend kind ontstijgen we het denken in dualiteit. Dat betekent niet alleen dat we dingen niet meer beoordelen als goed of kwaad, maar ook dat we de heelheid of heiligheid in onszelf en in anderen ontdekken. We ervaren een gevoel van verbinding met elkaar zoals dat ook kan ontstaan als we samen een lied of een canon zingen. En mensen snakken naar verbinding en contact.

Als Jezus zegt dat hij Maria Magdalena zal leiden om haar mannelijk te maken, dan lees ik dat als een eerbetoon aan een vrouw die de non-dualiteit blijkbaar kon bereiken. Die in staat was om boven goed en kwaad uit te stijgen en vanuit dat hogere perspectief de heiligheid van de schepping te ervaren. Helaas is het in de kerkelijke geschiedenis zo uitgelegd dat het mannelijke de maatstaf was en vrouwelijke kwaliteiten minderwaardig. Als gevolg daarvan waren vrouwen ondergeschikt aan mannen. Ik zie Maria Magdalena echter als symbool van de rehabilitatie van het vrouwelijke. Wist u overigens dat verbinden een typisch vrouwelijke eigenschap is...?

Voor ons lijkt het me vooralsnog een onmogelijke opgave om in onze wereld van goed-en-kwaad boven dualiteit uit te stijgen. Maar als we alleen al de tegenpolen van dualiteit meer met elkaar in evenwicht brengen, zal dat enorme consequenties hebben voor onszelf en voor de culturen waar we deel van uitmaken.

En daarom fascineren het vrouwelijke en het mannelijke mij zo. Ze zijn namelijk niet alleen bepalend voor hoe we persoonlijk zijn geprogrammeerd, maar ze zijn ook de twee pijlers waarop een cultuur is gebaseerd. De eigenschappen van beide pijlers zijn belangrijk, maar als er één eigenschap niet wordt erkend of sterk wordt ondergewaardeerd ten opzichte van zijn tegenpool, krijg je scheefstand. Bij een sterke dominantie zullen

eigenschappen die op zichzelf neutraal of nuttig zijn, een schadelijke uitwerking krijgen. Het masculiene Ordenen en Structureren kan hiërarchische dictatuur worden. Het feminiene Loslaten kan leiden tot chaos.

Als we naar onze westerse samenleving kijken dan weten we heel goed dat het scheef zit. Het hoofd regeert over het hart en dan klopt er iets niet meer....We vinden de ratio zo belangrijk dat we het gevoel hebben verloren maar daarmee zijn we ook het m(M)ysterie kwijtgeraakt. 'Meten is weten' is de masculiene norm en wat niet meetbaar of zichtbaar is 'telt niet mee.' De ziel is weggeredeneerd. En er zijn meer existentiële en praktische problemen.

We leven in een cultuur waarin het verstand zo hoog wordt gewaardeerd dat theoretisch opgeleiden als 'hoog' worden gekarakteriseerd en praktisch opgeleiden als 'laag'. Een cultuur waarin het voor veel mannen een taboe is om naar een psychotherapeut te gaan als ze met hun gevoelens in de knoop zitten.

Ook in organisaties zie je disbalans. Zo zijn er bedrijfsculturen waarin de buitenkant veel belangrijker is dan de binnenkant. Zo'n bedrijf besteedt dan veel aandacht aan beeldvorming en marketing. Imago is belangrijker dan de vraag of het eigenlijk wel zinvol is wat het nu eigenlijk voor diensten levert of produceert. Er is daar geen zelfreflectie op, want de binnenkant is niet belangrijk. De status van het beroep zal een sterke drijfveer zijn om er te werken. Intrinsieke motivatie zal je er niet of nauwelijks aantreffen. Past deze cultuur niet bij je persoonlijke programmering van femininiteit en masculiniteit, dan zul je snel ongelukkig worden in deze baan.

Als in een dominant masculiene cultuur feminiene eigenschappen belangrijker worden, zal er automatisch meer waardering voor vrouwen komen. De onderwaardering van vrouwen staat nl niet op zichzelf maar is een gevolg van de onderwaardering van feminiene eigenschappen in de cultuur. Naast meer vrouwen aan de top zullen er ook meer feminiene mannen aan de top verschijnen en het is geen geheim dat veel vrouwen dat wel prettig vinden. De grootste vijand van een vrouw aan de top is nl. niet een man, maar een masculiene vrouw. Zo kun je een masculiene cultuur willen veranderen door een vrouwenquotum in te voeren en bevestig je alleen maar de masculiene norm.

Is dit nu een hallelujaverhaal over het vrouwelijke? Nee, want er bestaan ook culturen die feminien dominant zijn. Hier is vaak een sterke verbinding tussen de groepsleden aanwezig en ze delen veelal dromen en idealen met elkaar. Maar het ontbreekt nogal eens aan de masculiene structuur en controle. Het gevolg daarvan is dat resultaten uitblijven of dat de besluitvorming gebrekkig is.

Onze westerse samenleving is echter onmiskenbaar masculien dominant, met alle problematische cultuursymptomen van dien. We zijn druk-druk-druk en dat is goed voor je imago, maar je loopt wel het risico op een burn-out. Je bent weinig waard als je 'niets doet voor de kost', terwijl de innerlijke weg die je misschien gaat en de stilte jou uiteindelijk veel meer waarde geven. Wie herkent hierin het in onze cultuur hoog gewaardeerde masculiene actief-zijn en de ondergewaardeerde feminiene passiviteit? Het masculiene meetbare en uiterlijke succes en de feminiene onzichtbare binnenkant? Het is een interessant spel om vrouwelijke en mannelijke kenmerken te leren herkennen, want ze manifesteren zich op allerlei manieren. Het is zelfs noodzakelijk als we een systeemverandering willen, want die begint bij een cultuurverandering.

Als we het mannelijke en het vrouwelijke allebei omarmen, dan kantelt er iets in onze samenleving. Gelukkig zie ik hoopvolle signalen dat in deze donkere tijden de kanteling al aan de gang is. Er is steeds meer aandacht voor de feminiene binnenkant, en er zijn volop burgerinitiatieven om verbinding te maken met elkaar. Het ontstaan van het EQ naast het IQ was jaren geleden al een markante gebeurtenis. Het CBS heeft de kwantitatieve, cijfermatige blik op het Bruto Binnenlands Product (BBP) verbreed. Met de Monitor Brede Welvaart erkent het tegenwoordig de kwalitatieve waarde van het Bruto Binnenlands Geluk. En het is bijzonder hoe groot de aandacht voor Maria Magdalena is geworden in pakweg 25 jaar. Haar populariteit heeft volgens mij alles te maken met de inhaalslag die het feminiene principe aan het maken is.

Komen mannelijkheid en vrouwelijkheid in een gezonde verhouding dan zullen cultuursymptomen – zoals grensoverschrijdend gedrag en banglijsten – vanzelf verdwijnen. Ook in dit geval moet je het zoeken in de herwaardering van feminiene kwaliteiten. Bijv. door studenten te leren zich empathie en inlevingsvermogen eigen te maken. Nieuwe gedragscodes zijn symptoombestrijding en daarmee verander je nooit de cultuur zelf.

Als het masculiene aspect Controle dominant is ontstaat er wantrouwen, naar toeslagenouders bijvoorbeeld. Wordt de feminiene tegenpool Loslaten belangrijker, dan vermindert dat de bureaucratie en zal de afhandeling veel sneller kunnen. Leiderschap verandert om diezelfde reden. In een dominant masculiene samenleving komt met meer femininiteit meer ruimte voor mysterie, voor spiritualiteit, voor dromen en lange termijnvisie – het hart komt weer terug. De ziel in de samenleving.

En o, laten we alsjeblieft het hoofd erbij houden, ook hier in de Dominicus. Maar als het hoofd en het hart zich allebei gewaardeerd weten, kunnen we pas zeggen: het klopt.

Karin Kasdorp